

HET MEISJE DAT DOOD MOEST

Het levensverhaal van Grietje Sinnema

Colofon

ISBN: 978 94 6365 471 5

1e druk 2022

© 2022, Henk Sloots

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

HET MEISJE DAT DOOD MOEST

Het levensverhaal van Grietje Sinnema

Henk Sloots

Woord vooraf

Grietje Sinnema. In mijn beleving had die naam altijd iets mythisch. Haar persoon was voor mij met geheimzinnigheid omringd. Net als ik werd ze geboren en groeide ze op in Ried, een klein dorpje in het noordwesten van de provincie Friesland, maar dan dik dertig jaar voor mij, waardoor ik haar nooit kende. Ze was een boerendochter, enig kind.

In de oorlog werd er een moordaanslag op haar gepleegd, die ze op miraculeuze wijze overleefde, zoveel wist ik wel. Dat was in maart 1945. En ook dat er door de Duitsers, als represaille voor die aanslag, vijf verzetsmensen werden geexecuteerd. Er staat namelijk op de plek waar het gebeurde, aan de weg naar Dongjum, een monument. Die tragische gebeurtenis veroorzaakte een diepe kras op de ziel van het dorp. De generatie voor mij, die het allemaal had meege maakt, sprak er liever niet over.

Waarom moest Grietje dood? Dat ze fout was in de oorlog, was me wel duidelijk. Sterker nog, het was een monster, als je de schaarse verhalen moest geloven. Gek, op de foto kijkt ze zo lief. En ze had een buitengewoon helder verstand. Hoe kon dat dan? Ze ging voor de vijand werken, ze was een collaboratrice. Was het daarom?

Later werd ze arts, ergens in Groningen, zo werd er gezegd. Ze stond zelfs hoog aangeschreven. Hoe zo iemand dan schijnbaar toch weer een normaal leven kon leiden, kon ik me moeilijk voorstellen.

Ik besloot op zoek te gaan naar haar verhaal, uit pure nieuwsgierigheid. In boeken en op internet vond ik maar heel wei-

nig, er bleek niet veel over haar gepubliceerd. Misschien kwam dat ook wel omdat ze bij leven dat allemaal tegenhield. Ze wilde er met niemand meer over praten. Met geen woord. Haar kant van het verhaal, de foute kant zeg maar, is dan ook nog nooit gehoord. Wat er over haar geschreven is, kwam van de goede kant, van de kant van het verzet en van streekgenoten, boeren vooral, die door de Duitsers met hulp van Grietje op de huid werden gezeten.

Verzetsheld en chroniqueur van het Friese verzet in de Tweede Wereldoorlog Pieter Wijbenga heeft in een groot krantenartikel in 1966 de aanslag op Grietje, met de aanloop daarnaar en de daaropvolgende Duitse represaille, uitgebreid beschreven. Dat was eigenlijk de enige bron. Hij oordeelt daarin hard over Grietje en ook over haar beide ouders, die net als hun dochter de Duitse kant hadden gekozen. Latere schrijvers hebben, wanneer het geval Grietje Sinnema in hun meestal bredere perspectief van Duitse represailles aan de orde kwam, zich steeds op zijn verhaal gebaseerd en zo is dat beeld van de monsterlijke Grietje altijd in stand gebleven.

Wijbenga mag geroemd worden om zijn kennis van zaken, maar als prominent oud-verzetsman kleeft aan zijn schrijfwerk toch een enigszins subjectief kantje. Goed en fout waren bij hem nog twee gescheiden werelden. En Grietje was heel duidelijk fout. Tegenwoordig zijn we geneigd daar wat genuanceerder naar te kijken.

In 2017 is Grietje op hoge leeftijd overleden. Alleen. Met nog altijd een kogel van de aanslag in haar lichaam. Ze is nooit getrouwd en had geen kinderen. Paradoxaal genoeg verruimde haar dood de mogelijkheden om dingen over haar aan de weet te komen. Na de oorlog is het hele gezin

Sinnema vanwege hun destijds houding in het kader van de Bijzondere Rechtspleging berecht en veroordeeld. De dossiers van die rechtszaken, de zogenaamde CABR-dossiers, bewaard in het Nationaal Archief in Den Haag, mocht ik pas na haar dood inzien. Ze bleken een schat aan informatie te bevatten, die nog niet eerder het daglicht had gezien. Door verder onderzoek in andere archieven, vooral bij Tresoar in Leeuwarden, kwamen er steeds meer brokjes aanvullende informatie boven water. Ook het groeiende bestand aan online te raadplegen krantenarchieven, gemakkelijk doorzoekbaar, bleek een rijke bron van eerder nauwelijks toegankelijke informatie.

Toen in Ried een beetje bekend werd waar ik mee bezig was, werd ik door diverse mensen benaderd die vanuit verschillende achtergronden meer over haar wisten te vertellen. Zo kreeg ik ook de gouden tip. Tot dan toe wist ik hoegenaamd niets van haar nieuwe leven in Groningen, het was bijna alsof dat een andere Grietje Sinnema betrof. Alsof ze een soort van dubbelleven had geleid. Iets anders kun je het niet noemen.

Maar ik werd in contact gebracht met iemand die in de laatste fase van haar leven haar steun en toeverlaat was geweest. En het bleek dat ze in het allerlaatst tegenover hem haar altijd zorgvuldig verzwegen oorlogsverleden heeft opgebiecht. Voor ze er niet meer zou zijn, moest het er nog een keer uit. Pas daarna kon ze rustig sterven.

Nu ik ook dit wist, was het voor mij duidelijk dat er een boek over haar leven moest komen. Hier is het dan.

De eerst zo raadselachtige Grietje Sinnema heb ik langzaam aan goed leren kennen. Was ze inderdaad een monster? Ik

moet bekennen dat ik bij het schrijven menigmaal heen en weer geslingerd ben tussen afkeuring en begrip. Maar ik heb getracht alles zo objectief mogelijk te noteren. Het is aan de lezer om desgewenst een oordeel over haar te vellen. Maar de conclusie kan ook zijn dat oordelen te moeilijk is, zeker vandaag de dag, nu het lastig is om je nog in die tijd te verplaatsen.

De tijd waarin de gebeurtenissen zich afspeelden die de loop van haar leven hebben bepaald, de oorlog dus, krijgt ruime aandacht. Het was geen gewone tijd. De nazi's stelden veel mensen voor onmogelijke keuzes. Keuzes die ze nooit gedacht hadden te moeten maken. Dat mogen we niet vergeten. Om hetgeen zich toen afspeelde goed te begrijpen en in de juiste context te kunnen zien, heb ik de moeite genomen de achtergronden zoveel mogelijk uit te leggen. Dit boek is daarmee ook een beetje een kleine geschiedenis van Friesland in de Tweede Wereldoorlog geworden.

De binnen het verzet werkzame mechanismen die tot de aanslag leidden, worden geanalyseerd en de verantwoordelijke personen ten tonele gevoerd. Verder heb ik een poging gedaan het precieze verloop van de aanslag te reconstrueren. Ook de gang van zaken aan Duitse kant, dat wil zeggen hun reactie op de aanslag en het uitvoeren van de represaille, wordt gedetailleerd beschreven.

Veel aandacht gaat ook uit naar de zware afstraffing die Grietje en haar ouders in de eerste jaren na de oorlog hebben ondergaan. Deze nasleep van de Duitse bezetting, hoe er met foute Nederlanders werd omgegaan, is een aspect dat vaak onderbelicht blijft, maar het bleek uiterst interessant en leerzaam.

Nog even dit: voor de burgerlijke stand was ze Grietje, maar iedereen noemde haar Griet. Of Gryt, zoals de Friese spelling is en zoals ze zelf haar naam ook schreef. Haar moeder heette echter ook Griet en die speelt een heel belangrijke rol in haar levensverhaal. Griet senior komt daarom uitvoerig aan de orde en om verwarring met haar dochter te voorkomen, noem ik de hoofdpersoon van dit boek consequent Grietje.

Ried, zomer 2022
Henk Sloots

Hoofdstuk 1

Andla State te Ried

Wie van het westen, dat is van de kant van Dongjum, het dorp Ried nadert, kan onmogelijk de boerderij Andla State over het hoofd zien. De grote, rietgedekte schuur en het monumentale, in eclectische stijl gebouwde vooreind tronen fier op een verhoogd en omgracht erf, direct ten noorden van de doorgaande weg, even buiten het dorp. Een eindje erachter loopt de vaart van Franeker naar Berlikum, die hier het Wiid wordt genoemd en meer naar het westen de Dongjumervaart heet. De vaart is onderdeel van de Elfstedenroute van Franeker naar Dokkum.

Andla State is een plek met historie. In de middeleeuwen stond er een stins, eigendom van het geslacht Andla, waarvan naar het schijnt in de kelder nog restanten terug te vinden zijn. Enkele Andla's werden belangrijke publieke figuren, onder hen een abt van het klooster Lidlum en een lijfarts van de Friese stadhouder.

Later is Andla State de buitenplaats van de rijke Harlinger fabrikantenfamilie Fontein, die als zeepzieders fortuin hebben gemaakt. Klaas Dirks Fontein is halverwege de achttiende eeuw met afstand de rijkste inwoner van het dorp en in 1830 is Andla State, met rondom aangelegde, deftige 'plaisiertuin', de hoogst getaxeerde woning voor de belasting in de gemeente Franekeradeel, waartoe Ried behoort.

Enkele jaren later vertrekt de familie Fontein en wordt Andla State een gewone boerderij, maar iets van de oude voornaamheid is altijd behouden gebleven, tot op de dag van vandaag.

Andla State aan de Dongjumerweg in Ried, aan de westkant van het dorp. (foto Stichting Oud Ried)

Sinds 1873 is de Riedster boerenfamilie Terpstra er de eigenaar. Eerst woont Klaas Terpstra er, samen met zijn vrouw Tietje Anema. Zij laten in datzelfde jaar 1873 het oude, langgerekte vooreind vervangen door het statige woongedeelte dat er nu nog steeds staat.

In 1889 wordt Klaas opgevolgd door zijn zoon Minne. Die is getrouwd met Maaïke Mug, een van de zes dochters van de Riedster bakker en prominent dorpsfiguur Klaas Mug. Minne en Maaïke krijgen samen één kind, een dochter, genaamd Trijntje.

In 1911 moet Minne Terpstra om gezondheidsredenen stoppen met boeren. Zonder mannelijke opvolgers betekent dat boelgoed houden en de plaats verlaten.

Notaris POSTHUMUS te Franeker zal op Donderdag 16 Maart 1911. 's morgens 9 uur, ten huize van den heer Minne K. Terpstra te Ried, à contant verkoopen:

I. Een uitmuntend en gezond **BESLAG VEE**, bestaande in: 17 melke en kalve koeien, (waarvan 5 rieren), 8 hokkelingen, 1 stier en eenige zuipkalveren, **alles uitstekend volbloed stanboek**, zwarte merrie, 8 jaar, trammak, bruine merrie, 10 jaar, ook mak en in alle tuig bereden, bruine bovenlandsche merrie, 7 jaar, en een bruine merrie, mak bij allen stoom, 5 schapen met en zonder lammeren, 14 kippen en een haan.

II. **BOERENREEUW en GEREEDSCHAP-PEN**, waaronder: kapwagen met Collingsaasen op veeren met langen dissel, melkwagen op veeren, 4 beslagen hooiwagens met schudden, 4 aardkarren, waarvan 1 met klaver- en 1 met gierbak, bellesleë, open chais, kruiwagens, handkar, kruidelen, zweel- en schudmachine, slijpsteen met raam, landrol, draagberrie, troggen, ploegen, eggen, roepelkleed, graanwinde, Sax-grubber, kippenhok, piekenstelp, spekkist, zeven, roepels met banken, tieme met touw, zakken, bakken, zijlen, egge-kettingen en parsen, 4 aardappelstokken, schoppen, boonzetters, houwken, wieders, schoffels, griepen, harken, vorken, 2 raapsnijders, waarvan 1 nieuw model, graanklauwen en gavels, vorken, touwen, haken, sielbagen, leidsels en gorrels, hoofdstellen, gereiden, bascule, evenaar, schalen, gewichten, bindstokken, hooitoeken, 2 vleeschvaten, tonnen, emmers, bussen, jukken, zeel- en horenkettingen, snijzeis met hekkel en vlagger, zeis met kruk, palen, brandhout, oud ijzer en alles wattoe eene volledige boerderij behoort.

III. Twee klampen **HOOI**.

IV. **MEUBELEN en HUISRAAD**, als: 2 veeren bedden, kolom-, vul- en kookkachels, 8 Devonter stoelen, tafel, lappebank, turf bak, reguleator, doofpot, ketels, tortelduivenhok, linnenrek, porselein-, glas- en aardewerk enz. enz.

Advertentie voor het boelgoed van Minne Terpstra in 1911.

De advertentie geeft een aardig inkijkje in de keuken van een typerend gemengd boerenbedrijf in de eerste decennia van de twintigste eeuw, met zowel akkerbouw als veehouderij, zoals dat in die tijd in deze regio veel voorkomt. De zeventien koeien mogen nu niets voorstellen, maar destijds was het een zeer behoorlijk aantal.

Bij de akkerbouwgewassen is de aardappelteelt verreweg het belangrijkste, naast granen en bieten. Verder wordt er veel vlas verbouwd, een gewas dat na de oorlog compleet is verdwenen, toen katoen een goedkoper alternatief werd. Tractoren waren er nog lang niet. Voor alle werk werden paarden ingezet, maar die waren al wel 'mak bij allen stoom'. Voor een comfortabel ritje is er een geveerde kapwagen, of, bij mooi weer, een open 'chais'. Onder de verdere inventaris veel spullen die ons nu geheel vreemd voorkomen, maar die toen vast en zeker voor iedereen bekend waren. Wat moet je je voorstellen bij een Sax-grubber? Of bij sielbagen en gorrels? Het lijkt erop dat de notaris hier wat Friese boerenvaktermen erg letterlijk naar het Nederlands heeft vertaald.

Alles bij elkaar is er heel wat van waarde op de plaats, de totale opbrengst van het boelgoed op 16 maart 1911 is maar liefst fl. 10.424,-. Genoeg om een gerieflijk huis van te kopen in Leeuwarden, op de hoek van de Harlingerstraatweg en de Harlingersingel om precies te zijn, en daar te gaan rentenieren. Bovendien houden Minne en Maaïke de boerderij en de landerijen zelf in eigendom en daarvan blijven ze de huurinkomsten trekken. Hessel Cornelis Anema, de buurman van de plaats ten noorden van Andla State, aan de andere kant van de Riedster vaart, neemt een en ander als huurder bij zijn eigen bedrijf in gebruik.

Lang kan Minne Terpstra niet van zijn nieuwe leven genieten. Een half jaar daarna overlijdt hij al.

Twaalf jaar later, we schrijven dan 1923, vertrekt Hessel Anema en wordt Andla State vacant. Binnen de familie Terpstra, dan nog steeds eigenaar, is er niemand die er boer kan of wil worden, dus komt er op 21 maart 1923 een advertentie in de *Leeuwarder Courant* te staan, waarin Andla State voor een termijn van vijf jaar bij inschrijving te huur wordt aangeboden.

Boereplaats - Ried.

Bij inschrijving TE HUUR voor 5 jaar, voorjaar 1923—Nov. '27/Maart—Mei '28:
Eene vruchtbare SATE en LANDEN, thans ged. in gebruik b. d. heer H. C. Anema, in totaal ca. $72 \times 36\frac{3}{4}$ A., waarvan ca. $25 \times 36\frac{3}{4}$ A. greide.

Condiëten ter lezing i. d. herberg van v. d. VEER te Ried en bij notaris POSTHUMUS te Franeker.

Gesloten briefjes, op zegel van f 0.50, onder letter T., in te leveren ten kantore van genoemden notaris **vóór of op aanstaanden Maandag 26 Maart, 's namiddags zes uur.**

Advertentie in de Leeuwarder Courant van 21 maart 1923, waarin Andla State te huur wordt aangeboden.

De grootte van het bedrijf wordt opgegeven als $72 \times 36 \frac{3}{4}$ are. Dat ziet er nogal raadselachtig uit, maar het wordt plotseling logisch als je weet dat $36 \frac{3}{4}$ are hetzelfde is als 1 pondemaat. Als niet-metrische oppervlaktemaat mocht het woord 'pondemaat' niet in officiële stukken worden gebruikt. Notarissen moesten het dus vermijden, maar moesten tegelijkertijd begrijpelijk zijn voor de gewone man, die prima wist wat een pondemaat was, maar geen benul had van ares en hectares.

Bij de plaats hoort dus 72 pondemaat (zo'n 26 hectare) aan landerijen. Verder horen er nog drie arbeiderswoningen bij, die in het dorp staan.

Hoogste inschrijver blijkt de jonge Sjouke Pieters Sinnema te zijn, 25 jaar oud. Deze boerenzoon is opgegroeid op de ouderlijke boerderij in de buurtschap Kie, aan de westrand van Franeker. De Sinnema's zijn al generaties lang boer. Zo was bijvoorbeeld zijn grootvader, ook een Sjouke Pieters Sinnema, boer in Slappeterp, vlakbij Ried. In 1889 was deze Sinnema een van de oprichters van de Coöperatieve Stoomzuivelfabriek Ried en Omstreken, een van de eerste op coöperatieve leest geschoeide zuivelfabrieken in Friesland. Sjouke is de oudste zoon van Pieter Sjoukes Sinnema en Tiete Anema. Als Tiete bevalt van hun tweede kind, opnieuw een jongen, overlijdt ze in het kraambed. Uit piëteit krijgt het kind de naam Titus. Sjouke en Titus zullen hun leven lang een hechte band hebben. Hun vader hertrouwt enkele jaren later met een weduwe die ook al een kind heeft. Uit zijn tweede huwelijk wordt nog een zoon geboren, Gerlof, Sjoukes halfbroer dus. De verstandhouding in het samengestelde gezin is van dien aard dat het niet vanzelfsprekend

meer is dat de eerstgeborene de ouderlijke boerderij overneemt, dus gaat Sjouke, die het boerenvak met de paplepel is ingegoten, naar iets anders op zoek.

Zodoende zit hij op 3 april 1923 bij notaris Posthumus in Franeker aan tafel om het huurcontract te tekenen. Hij heeft zijn vader, Pieter Sjoukes Sinnema, en zijn aanstaande schoonvader Hilbrand Boschma meegebracht, want die moeten borg voor hem staan.

De familie Terpstra wordt vertegenwoordigd door Klaas Annes Terpstra, intussen getrouwd met Trijntje en dus de schoonzoon van de weduwe Maaïke Terpstra-Mug. Deze Klaas is een zoon van de broer van Minne, zodat Trijntje en Klaas ook nog eens elkaars volle neef en nicht zijn.

Het handgeschreven huurcontract vermeldt een huurprijs van 4300 gulden per jaar, ‘te betalen ten huize van en op kwitantie van de lastgeefster de weduwe Terpstra-Mug en bij haar ontstentenis ten huize van den comparant Terpstra zonder eenige korting of compensatie, telken jare in twee gelijke halfjaarlijksche termijnen vóór of op den eersten november en vóór of op den eersten mei, alzoo voor het eerst uiterlijk op een november aanstaande en een mei negentien honderd vier en twintig’.

Een jaarlijkse huur van 4300 gulden voor een dergelijke boerenplaats ligt boven het gemiddelde van die tijd. Het wekt de indruk dat Sjouke hier perse naartoe wilde, misschien wel onder druk van zijn familie. Als je bedenkt dat een ongeschoolde arbeider in die jaren misschien 500 gulden per jaar verdient en iemand met een hogere functie, zoals de directeur van de Riedster zuivelfabriek, een jaarsalaris geniet van

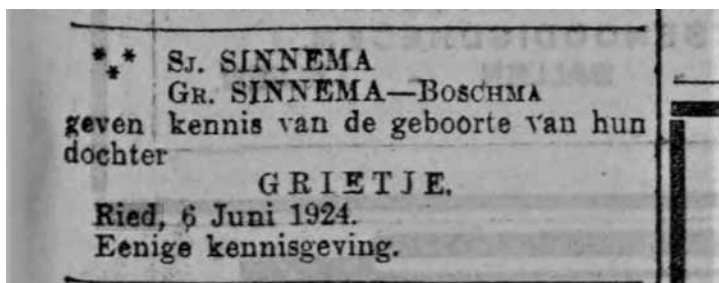
2000 gulden, is het zonder meer een fors bedrag te noemen. Daarenboven moet voor de drie arbeiderswoningen nog driemaal 144 gulden worden afgedragen.

De nieuwbakken boer gaat kortom een behoorlijke financiële verplichting aan.

Een paar weken later zal de vlag op de schuur van Andla State hebben gestaan. Op 12 mei 1923 (âlde maaie) trouwt Sjouke namelijk met de dan 23-jarige Griet Boschma. Zij is de dochter van Hilbrand Boschma en Grietje Palsma, geboren in Teerns en opgegroeid in Miedum, twee dorpjes onder de rook van Leeuwarden. Van de kant van beide ouders van Griet stroomt er boerenbloed door de aderen, alleen bij Hilbrand Boschma stroomt het niet erg snel. Hij is eigenlijk liever kastelein. Samen met zijn vrouw exploiteert hij een boerderijtje annex café in Miedum, aan de noordkant van Leeuwarden. Het verhaal gaat in de familie dat hij meestal aan de andere kant van de toog te vinden was en dat zijn vrouw, die sterk van karakter geweest moet zijn, de boel draaiende hield.

Griet Boschma heeft een twee jaar jongere zus, Pietje, meestal Pyt genoemd.

Het pasgetrouwde stel neemt zijn intrek op Andla State, waar het volgende jaar, om precies te zijn op 6 juni 1924, een heugelijke gebeurtenis plaatsheeft. Voor het eerst in lange tijd wordt er weer een baby geboren op de eeuwenoude state. Het is een meisje en haar ouders noemen haar Grietje, naar Grietje Palsma, de moeder van Griet Sinnema-Boschma. Grietje zal het enige kind van Sjouke en Griet blijven.

*De aankondiging van de geboorte van Grietje in
de Leeuwarder Courant.*

Op de dag dat Grietje Sinnema ter wereld komt, wordt er in Den Haag gedebatteerd over het invoeren van een rijwielenbelasting. Minister van Financiën Hendrik Colijn (de latere minister-president) vindt dit nodig vanwege de, zoals hij zegt, treurige staat van de rijkskas. De belasting zal er komen. Voortaan moet op iedere fiets jaarlijks een metalen plaatje worden aangebracht, dat voor drie gulden bij het postkantoor te koop is. Wie werkloos is, kan een gratis fietsplaatje krijgen, maar dat is dan voor de herkenbaarheid wel voorzien van een gat. Beducht voor stigmatisering is men nog niet.

Het is allemaal tekenend voor de stagnerende staat van de Nederlandse economie.

In Duitsland gaat het na de Grote Wereldoorlog van 1914-1918 inmiddels een stuk beter. Een Nederlandse krantenverslaggever is afgereisd naar de Leipziger Messe en vergaapt zich aan hetgeen de Duitse industrie daar tentoonstelt: staalwaren uit Solingen, hoogwaardige kunstnijverheid, de nieuwste technische uitvindingen op het gebied van radio, het kan niet op. Geen inferieure “oorlogsersatz”

meer, maar weer de bekende, weldoorwrochte Duitse kwaliteit, schrijft hij.

Zal het ook in Nederland eindelijk eens de goede kant opgaan? Als beginnend boer zal Sjouke Sinnema vast en zeker hoopvol en met ambitie naar de toekomst kijken. Maar die toekomst heeft voor hem en zijn jonge gezin heel wat anders in petto dan hij zich ook maar in het minst kan voorstellen. Het toeval wil dat ergens in het zuiden van Duitsland iemand ook met ambitie naar de toekomst kijkt, een heel andere ambitie. Elf dagen voor de advertentie voor de verhuur van Andla State in de *Leeuwarder Courant* staat, duikt in de kolommen van diezelfde krant voor het eerst de naam van Adolf Hitler op. Dat is op 10 maart 1923.

De Friese krantenlezer verneemt in de buitenlandrubriek over een Beierse oproerkraaiër met de naam Hitler, die met zijn nationaalsocialistische beweging in München voor onrust zorgt. In november van dat jaar trekt hij hernieuwd de aandacht, als hij in Beieren met de zogenaamde *Bierkellerputsch* de macht probeert te grijpen. Hij faalt echter en wordt in een geruchtmakend proces veroordeeld tot vijf jaar cel, waarvan hij maar een klein deel hoeft uit te zitten. Als Grietje geboren wordt, zit hij nog in de gevangenis, bezig met het schrijven van zijn manifest, *Mein Kampf*.

Niemand, ook Sjouke niet, kan op dat moment bevroeden waar dit alles twintig jaar later toe zal leiden: de aanslag op zijn dochter en de daaropvolgende Duitse represaille, gebeurtenissen die het leven van de familie Sinnema en van veel anderen ingrijpend zullen veranderen.